

DREPT CIVIL

Teoria generală a obligațiilor

Curs universitar

Conf. univ. dr.

CRISTINA ELISABETA ZAMȘA

Universitatea din București,

Facultatea de Drept

Ediția a 4-a, revizuită și adăugită

Editura

Hamangiu

§2. Acțiunea oblică

2.1. Noțiunea și natura juridică a acțiunii oblice

Acțiunea oblică (indirectă sau subrogatorie) este definită ca fiind acea acțiune în justiție pe care creditorul o exercită pentru valorificarea unui drept care aparține debitorului său¹.

În conformitate cu art. 1560 C. civ.: „(1) Creditorul a căru creanță este certă și exigibilă poate să exercite drepturile și acțiunile debitorului atunci când acesta, în prejudiciul creditorului, refuză sau neglijează să le exercite. (2) Creditorul nu va putea exercita drepturile și acțiunile care sunt strâns legate de persoana debitorului. (3) Cel împotriva căruia se exercită acțiunea oblică poate opune creditorului toate mijloacele de apărare pe care le-ar fi putut opune debitorului”.

În temeiul noii legislații, acțiunea oblică este definită a fi „mijlocul juridic prin care creditorul exercită drepturile și acțiunile debitorului, atunci când acesta refuză sau neglijează să le exercite în prejudiciul creditorului”².

Acțiunea oblică nu reprezintă o anume acțiune specială recunoscută creditorului, ea nu este o figură juridică de sine stătătoare, astfel că va avea regimul juridic particular al acțiunii care însoțește valorificarea dreptului debitorului inactiv/neglijent. Această caracteristică a acțiunii oblice, presupunând substituirea creditorului în drepturile debitorului, a determinat o parte a doctrinei să o considere un tip de reprezentare obiectivă a debitorului de către creditor³.

Din interpretarea art. 1558 C. civ., rezultă că, în concepția Codului civil, acțiunea oblică are natura juridică a unei măsuri conservatorii. În dreptul francez, se menține disputa cu privire la calificarea acțiunii oblice ca fiind măsură conservatorie sau de executare, cu observația că jurisprudența, în precizarea condițiilor și efectelor acțiunii, i-a creat un regim original⁴.

2.2. Domeniul de aplicație al acțiunii oblice

Sfera de cuprindere a acțiunii oblice⁵ este formată din *drepturile și acțiunile* (i) cu caracter patrimonial și (ii) care nu sunt legate de persoana debitorului, conform alin. (2) al art. 1560 C. civ. (condiții cumulative); exemple de drepturi și acțiuni care pot forma obiectul acțiunii oblice: acțiunea în revendicare, realizarea unui drept de creanță etc.

¹ C. STĂTESCU, C. BÎRSAN, *op. cit.*, p. 352.

² S.I. VIDU, în L. POP, I.-FL. POPA, S.I. VIDU, *op. cit.*, p. 590.

³ L. POP, *Obligațiile*, vol. I, p. 352. CE

⁴ FR. TERRÉ, PH. SIMLER, Y. LEQUETTE, *op. cit.*, p. 1065.

⁵ A se vedea și L. POP, *Tratat de drept civil. Nașterea, statica, dinamica și stingerea obligațiilor. Ființa obligațiilor civile*, *op. cit.*, p. 405 și urm.

Sintagma *drepturi și acțiuni* se referă la două noțiuni distincte, de drept material civil, respectiv de drept procesual civil și desemnează toate drepturile debitorului, care pot fi exercitate de acesta contra terților, însoțite de dreptul la acțiune și susceptibile de realizare în justiție¹.

Având în vedere natura juridică a acțiunii oblice de a fi o măsură conservatorie aflată la îndemâna creditorilor chirografari, rezultă că o limită importantă în trasa-rea domeniului de aplicație al acțiunii este referitoare la drepturile și acțiunile cu caracter patrimonial *deja existente* în patrimoniul debitorului.

Exercitând acțiunea oblică, creditorul nu se poate substitui debitorului în administrarea patrimoniului acestuia² și nu poate lua inițiativa în locul debitorului pentru a face să se nască noi drepturi patrimoniale³ (de exemplu, nu poate încheia contracte având ca scop exploatarea sau administrarea bunurilor debitorului).

Rezultă că vor fi *excluse* din domeniul acțiunii oblice:

- simplele facultăți ale debitorului (însemnând că dreptul patrimonial nu s-a născut în patrimoniul debitorului: facultatea de a încheia contracte de locațiune, de pildă);
- drepturile și acțiunile nepatrimoniale (de exemplu, acțiunile de stare civilă);
- drepturile și acțiunile patrimoniale care sunt strict legate de persoana debitorului, care presupun o apreciere subiectivă din partea acestuia: revocarea unei donații pentru ingratitudine, desființarea unei pensii de întreținere⁴;
- drepturile debitorului care sunt susceptibile de o exercitare extrajudiciară fiind considerate de art. 1558 C. civ. măsuri conservatorii de sine stătătoare.

2.3. Condițiile acțiunii oblice

Este de evidențiat diferența între condițiile generale de intentare/admisibilitate a acțiunii oblice și condițiile de admisibilitate a acțiunii particulare exercitate prin intermediul acesteia. În opinia noastră, art. 1560 C. civ. menționează următoarele condiții ale acțiunii oblice: cu privire la creanță, cu privire la debitor, cu privire la creditor.

¹ L. POP, *Obligațiile*, vol. I, p. 355-356.

² C. STĂTESCU, C. BÎRSAN, *op. cit.*, p. 353.

³ FR. TERRÉ, PH. SIMLER, Y. LEQUETTE, *op. cit.*, p. 1067.

⁴ C. STĂTESCU, C. BÎRSAN, *op. cit.*, p. 353. În privința drepturilor neurmăribile/inseizabile, se discută dacă ele ar trebui incluse în domeniul de aplicație al acțiunii oblice, pe considerentul că neexercitarea lor de către debitor – uneori cu rea-credință – dăunează creditorului chirografar (de exemplu: debitorul nu reclamă o pensie de întreținere și valorifică, pentru a-și asigura traiul, o serie de bunuri din patrimoniul său, micșorând astfel gajul general al creditorului), cu consecința excluderii doar a drepturilor nu numai inseizabile, ci și inalienabile (L. POP, *Obligațiile*, vol. I, p. 361).

2.3.1. Condiții cu privire la creanță

Condițiile cu privire la creanță sunt: să fie certă și exigibilă, conform alin. (1) teza I din art. 1560 C. civ. Sursa sau natura creanței (contractuală, extracontractuală, legală) invocată de creditorul reclamant este indiferentă¹.

Totuși, în dreptul francez, se consideră că este suficient ca cerințele exigibilității și lichidității să fie îndeplinite la data pronunțării hotărârii asupra admiterii acțiunii oblice. Spre deosebire de promovarea acțiunii revocatorii – unde legea exige doar caracterul cert la data introducerii acțiunii –, condițiile pentru intențarea acțiunii oblice sunt mai severe, datorită finalității acestora de a reprezenta, în cele din urmă, o intervenție în afacerile debitorului; de asemenea, dreptul sau acțiunea exercitate prin intermediul acțiunii oblice nu aparțin creditorului, alta fiind situația în privința promovării acțiunii pauliene (creditorul exercitând un drept propriu).

De observat că nu sunt precizări referitoare la proporționalitatea dintre valoarea creanței și valoarea dreptului exercitat prin acțiunea oblică.

2.3.2. Condiții cu privire la debitor

Condițiile cu privire la debitor sunt: să refuze sau să negligeze exercitarea drepturilor și acțiunilor sale, alin. (1) teza finală din art. 1560 C. civ. Textul legal condiționează atitudinea debitorului de prejudicierea creditorului, ceea ce înseamnă că atitudinea subiectivă a debitorului nu este indiferentă în exercitarea acțiunii oblice. Creditorul are de demonstrat legătura de cauzalitate dintre prejudiciul său și refuzul sau neglijența debitorului.

2.3.3. Condiții cu privire la creditor

Condițiile cu privire la creditor sunt: să fie prejudiciat prin refuzul sau neglijența debitorului, conform alin. (1) teza a II-a din art. 1560 C. civ. În prealabil, este de semnalat că art. 1560 nu distinge între felul creditorilor, astfel că nu numai creditorii chirografari, ci și cei cu garanții reale pot introduce acțiunea oblică. Articolul 1560 reglementează sever această condiție, spre deosebire de tratarea ei în literatura de specialitate, unde era prezentată la nivelul unui interes serios și legitim în introducerea acțiunii, constând în pericolul de insolvabilitate sau de agravare a insolvabilității debitorului².

Creditorul va avea de demonstrat nu doar un simplu interes serios și legitim, ci prejudiciul suferit, care poate fi prezent sau viitor, dar sigur, prin analogie cu art. 1385 alin. (2) C. civ.

¹ *Ibidem*, p. 1067.

² L. POP, *Obligațiile*, vol. I, p. 364; C. STĂTESCU, C. BÎRSAN, *op. cit.*, p. 354.

2.4. Prescripția extinctivă în materia acțiunii oblice

În privința prescripției extinctive, trebuie operată distincția între prescripția dreptului de creanță al creditorului contra debitorului și prescriptibilitatea dreptului debitorului exercitat de creditor; în primul caz este vorba despre termenul general de 3 ani, în al doilea caz, răspunsul depinde de natura juridică a dreptului respectiv. Pentru admisibilitatea acțiunii oblice, este necesar ca ambele drepturi, atât cel al creditorului, cât și cel al debitorului să nu se fi prescris extinctiv.

2.5. Efectele acțiunii oblice

2.5.1. Efectele acțiunii oblice față de creditor

Admiterea acțiunii oblice are drept consecință readucerea bunului asupra căruia purta dreptul amenințat cu pierderea în patrimoniul debitorului¹. În prezentarea efectelor admiterii acțiunii oblice, este utilă raportarea atât la situația debitorului pasiv/neglijent, cât și la situația celorlalți creditori, care nu au intentat acțiunea.

Articolul 1561 C. civ. tratează efectele acțiunii oblice exclusiv prin raportare la ceilalți creditori ai debitorului și instituie două reguli: hotărârea de admitere a acțiunii va profita tuturor creditorilor, creditorul care a intentat acțiunea nu are nicio preferință în realizarea creanței sale: art. 1561 – *Efectele admiterii acțiunii oblice*: „Hotărârea judecătorească de admitere a acțiunii oblice profită tuturor creditorilor, fără nicio preferință în favoarea creditorului care a exercitat acțiunea”.

Textul legal confirmă teza doctrinară potrivit căreia acțiunea oblică este individuală în ceea ce privește exercițiul ei și colectivă prin efectele ei², însemnând că bunul/valoarea readus(ă) în patrimoniul debitorului va servi la asigurarea gajului general al tuturor creditorilor chirografari, fără ca acela dintre creditori care a intentat acțiunea oblică să aibă vreun drept de preferință față de ceilalți creditori. Totuși, în mod particular, creditorul care a promovat cu succes acțiunea oblică poate înlătura concurența celorlalți creditori numai dacă urmărește și execută valoarea adusă în gajul general înainte ca aceștia să fi făcut demersuri în acest scop, caz în care este necesară introducerea debitorului în litigiul promovând acțiunea oblică³.

Dispozițiile art. 1561 C. civ. nu operează nicio distincție după cum ceilalți creditori au intervenit sau nu în proces, astfel că se va aplica regula de interpretare *ubi lex non distinguit nec nos distinguere debemus* (unde legea nu distinge, nici noi nu trebuie să distingem).

¹ C. STĂTESCU, C. BÎRSAN, *op. cit.*, p. 354.

² L. POP, *Obligațiile*, vol. I, p. 371; L. POP, *Tratat de drept civil. Nașterea, statica, dinamica și stingerea obligațiilor. Ființa obligațiilor civile*, *op. cit.*, p. 431.

³ FR. TERRÉ, PH. SIMLER, Y. LEQUETTE, *op. cit.*, p. 1067.

Producerea efectelor (de admitere) a acțiunii față de creditori nu este condiționată de participarea acestora, în calitate de intervenienți, în procesul dintre creditor și terț. Pe de altă parte, în privința opozabilității hotărârii judecătorești față de ceilalți creditori, premisa textului legal este aceea a hotărârii de admitere a acțiunii oblice, adică a acțiunii favorabile tuturor creditorilor.

Printr-o interpretare *per a contrario* a art. 1561, rezultă că, în ipoteza hotărârii judecătorești de respingere a acțiunii oblice, chestiunea opozabilității nu se pune, cu consecința aplicării principiului relativității puterii lucrului judecat, în sensul că respectiva hotărâre va avea efecte doar între creditorul-reclamant și terț.

2.5.2. Efectele acțiunii oblice față de debitorul pasiv/neglijent

În ceea ce privește efectele acțiunii față de debitorul neglijent/pasiv, acestea nu formează obiect de reglementare a art. 1561 C. civ., astfel că ne vom situa sub rigorile principiului relativității efectelor hotărârii judecătorești.

Insistăm asupra faptului că nu trebuie confundată chestiunea admiterii acțiunii promovată de creditorul-reclamant contra terțului cu problema opozabilității hotărârii față de debitor, deoarece art. 1560 C. civ. nu condiționează promovarea acțiunii de participarea debitorului la proces. Se discută doar de utilitatea introducerii debitorului în proces, el putând formula apărări și excepții, precum și de opozabilitatea hotărârii judecătorești față de debitor¹.

Opozabilitatea față de debitor, respectiv autoritatea de lucru judecat a hotărârii respective semnifică suportarea implicită a efectelor respingerii acțiunii (astfel că debitorul nu va mai putea introduce o nouă acțiune împotriva terțului-pârât) sau, în varianta admiterii, eventuala obligare la executarea prestației având ca obiect bunul/valoarea readusă în patrimoniul său, fără a se lua în calcul un eventual drept de preferință al creditorului reclamant.

§3. Acțiunea revocatorie

3.1. Noțiunea și natura juridică a acțiunii revocatorii

În conformitate cu art. 1562 C. civ. – *Noțiune*: „(1) Dacă dovedește un prejudiciu, creditorul poate cere să fie declarate inopozabile față de el actele juridice încheiate de debitor în fraudă drepturilor sale, cum sunt cele prin care debitorul își creează sau își mărește o stare de insolvabilitate. (2) Un contract cu titlu oneros sau o plată făcută în executarea unui asemenea contract poate fi declarată inopozabilă numai atunci când terțul contractant ori cel care a primit plata cunoștea faptul că debitorul își creează sau își mărește starea de insolvabilitate”.

¹ C. STĂTESCU, C. BÎRSAN, *op. cit.*, p. 354.